

МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОГО АГРАРНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті подано методика експериментальних досліджень формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу.

Ключові слова: комунікативна компетентність, методика, модель, педагогічні умови, майбутні викладачі вищого аграрного навчального закладу.

В статті представлена методика експериментальних досліджень формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, методика, модель, педагогические условия, будущие преподаватели высшего аграрного учебного заведения.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Розв'язання комплексної проблеми підготовки викладачів вищого аграрного навчального закладу залежить від багатьох чинників, одним із важливих є проблема формування провідних компетентностей майбутнього педагога. Комунікативна компетентність забезпечує налагодження ефективної взаємодії на рівні "викладач-студент" та сприяє успішному виконання професійно-педагогічних обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення психолого-педагогічної наукової літератури підтвердило наявність ряду праць, присвячених різним аспектам проблеми розвитку та формування комунікативної компетентності (С.Гончаренко, П.Лузан, С.Максименко, В.Манько) [1, 3,2,4]. Водночас проблема комунікативної компетентності не розглядалася як предмет спеціального формування у вищих аграрних навчальних закладах.

Формування цілей статті. Розкрити сутність методики експериментальних досліджень формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу.

Основний виклад матеріалу. Пропонована нами модель формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу включає змістовий, методологічний та результативний блоки та вказує, як технологічно можливо забезпечити визначені педагогічні умови, досягти мети та розв'язати конкретне наукове завдання.

Зважаючи на вище зазначене, ми сформулювали мету експериментальної роботи: експериментально перевірити ефективність методики забезпечення педагогічних умов та основних компонентів

моделі формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу. Окрім того, важливим завданням експерименту було – перевірити гіпотезу про те, що успішність процесу формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу можливо забезпечити, якщо спеціальною методикою зrealізувати обґрунтовані педагогічні умови.

Експериментальна робота з формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу включала три етапи.

Діагностичний етап: визначення мети і завдань експериментальної роботи, розробка системи вимірювання та обліку результатів, відбір контрольних та експериментальних груп, аналіз однорідності досліджуваних груп.

Основний етап: проведення констатувального експерименту, проведення формувального експерименту.

Порівняльний етап: аналіз змін (результатів), аналіз достовірності відмінностей змін (результатів), висновки про педагогічний ефект.

Відзначимо, що вимірюванням називають пізнавальну процедуру, яка полягає у визначенні числового значення певної величини за допомогою одиниці вимірювання [2, с.104]. У нашому дослідженні об'єктом вимірювання є результат розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу, на яку, в свою чергу, мали вплив відповідні педагогічні умови. Так як під комунікативною компетентністю ми розуміємо інтегративну характеристику особистості, яка є базисною основою її професійної компетентності та синтезує в собі комплекс мотивованих знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення успішної професійно-педагогічної взаємодії, то результатом

розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу є позитивні зміни у теоретико-практичній підготовленості майбутнього педагога до здійснення успішної професійно-педагогічної взаємодії.

Результативний блок моделі формування комунікативної компетентності майбутнього викладача передбачає оцінювання, корекцію та аналіз результатів, що характеризують три рівні сформованості даної інтегративної властивості особистості: низький, середній, високий. Для дослідження рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу слід підібрати відповідний діагностичний інструментарій. Він включає певну систему вимірювання та обліку результатів, яка, в свою чергу, представляє собою впорядковану багаторівневу шкалу оцінювання, що включає критерії та показники сформованості комунікативної компетентності майбутнього викладача.

Таким чином, щоб діагностувати рівні сформованості комунікативної компетентності майбутнього викладача майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу, слід розробити певні критерії та показники. Як відзначають дослідники [1; 4]: критерій – це об'єктивна ознака, з її допомогою можливо здійснити порівняльне оцінювання експериментального явища, рівень розвитку його у досліджуваних та класифікацію вивчених факторів і процесів. Поняття “показник” вужче від поняття “критерій” та є його складовою, компонентом. За допомогою показників встановлюють якість у діяльності, поведінці, вчинках. Критерії мають об'єктивно вказувати на характерні ознаки досліджуваного предмету.

Нами визначено, що комунікативна компетентність майбутнього викладача майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу – інтегративна якість особистості, яка має складну структуру та включає такі базисні компоненти: когнітивний, мотиваційний, поведінковий. Відповідно, вимірвальна система зазначеної якості має відображати названі компоненти.

Враховуючи результати аналізу наукових досліджень із проблеми формування комунікативної компетентності та власного наукового пошуку, ми виокремили такі основні *критерії* оцінювання комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу: *інформаційно-змістовий, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний.*

Зазначимо, що критерій може мати декілька показників, які взаємопов'язані і при їх комплексному застосуванні можливо виявити конкретні зміни у розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу. Слід зазначити, що серед усіх визначених показників є провідні, домінуючі, які можна використовувати як базові характеристики під час діагностування.

При визначенні показників сформованості комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу ми враховували аналіз наукових досліджень, присвячених проблемі формування комунікативної компетентності, результати власного наукового пошуку.

До основних *показників інформаційно-змістового критерію* нами було віднесено такі: знання засобів та способів комунікативного впливу, знання комунікативної культури, знання стратегій спілкування, знання умов встановлення успішної взаємодії, знання видів слухання, знання правил зворотнього зв'язку.

До домінуючих показників *мотиваційно-ціннісного критерію* у нашому дослідженні віднесено: схильність до педагогічної діяльності, наявність професійно-важливих комунікативних здібностей та якостей, потреба у спілкуванні, вираженість професійно-ціннісних орієнтацій, вираженість мотиву афіліації.

Операційно-діяльнісний критерій проявляється в таких показниках: володіння технікою мовлення, вміння використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування, вміння взаємодіяти з аудиторією, вміння адаптуватися у різноманітних професійно-педагогічних ситуаціях взаємодії, вміння управляти власним емоційним станом.

Для реалізації експериментальної роботи із дослідження розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу виникає необхідність у відборі контрольних та експериментальних груп. Експериментальною є та група, у якій проводиться експеримент. Контрольна група не піддається впливу експериментатора та має бути ідентичною експериментальній групі за розмірами та основними характеристиками.

У процесі здійснення експериментальної роботи у контрольній та експериментальній групах виконувалися заміри відповідними показниками.

Основний етап експериментального дослідження включав проведення

констатувального та формувального експериментів. Основними завданнями констатувального експерименту були:

1) виявити реальний рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу;

2) на основі розроблених критеріїв та показників виділити та охарактеризувати рівні розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу.

Формувальний експеримент полягав у експериментальній перевірці гіпотези про те, що ефективність розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів зростає, якщо забезпечити реалізацію обґрунтованих педагогічних умов відповідною методикою. Мета формувального експерименту конкретизувалася такими завданнями:

1) впровадити основні компоненти моделі формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу;

2) розробити програму теретичного курсу «Основи комунікативної компетентності викладача вищої школи» та впровадити його в навчальний процес;

3) розробити тренінг із формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу та зреалізувати його;

4) розробити методику проведення проблемних та проблемно-бінарних лекцій із метою розвитку когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу;

5) розробити методику проведення ділових ігор, спрямованих на формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу;

6) розробити теми лекційно-семінарських занять для науково-практичного семінару із вдосконалення комунікативної компетентності викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу.

У процесі експериментальної роботи використовувалися методи, адекватні поставленим завданням:

1. *Аналіз змісту педагогічної документації і результатів діяльності* – один із найефективніших способів збору та аналізу первинної інформації. Зокрема, у процесі дослідження вивченню підлягали такі документи: освітньо-кваліфікаційна

характеристика та освітньо-професійна програма підготовки магістра зі спеціальності специфічної категорії 8.18010021 «Педагогіка вищої школи»; робочі навчальні плани підготовки магістрів та навчально-методичні комплекси дисциплін програми підготовки магістрів зазначеної вище спеціальності тощо.

2. *Тестування* – це цілеспрямоване, однакове для всіх досліджуваних обстеження, що здійснюється в умовах контролю. Від інших способів воно відрізняється простотою, точністю, доступністю і можливістю автоматизації, що дає змогу об'єктивно виміряти досліджувані характеристики.

У процесі експериментальної роботи неодмінними вимогами до тестування були:

1) обов'язковий для всіх комплекс випробувальних завдань;

2) чітка стандартизація зовнішніх умов, у яких здійснюється тестування;

3) наявність більш-менш стандартної системи оцінювання та інтерпретації результатів;

4) використання під час оцінювання середніх результатів тестування;

5) лаконічність, чіткість і точність запитань [5, с.24].

У нашому дослідженні тестування ми використовували з метою виявлення рівнів показників сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу.

3. *Анкетування* – письмове опитування за допомогою попередньо складеного переліку запитань. Його перевагами є можливість одночасно опитати значну кількість осіб, а результати відносно легко піддаються статистичній обробці. В експериментальному дослідженні зазначений метод був використаний із метою констатації рівня інформаційно-змістового критерію сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу.

При конструюванні анкети ми дотримувалися таких правил:

1) в анкеті необхідно фіксувати лише найбільш суттєві питання, відповіді на які дадуть інформацію для вирішення завдань дослідження і яку неможливо одержати іншими способами, крім анкетування;

2) формулювання питань із позицій коцептуального рівня і семантичного значення повинна бути зрозумілою респондентові і відповідати рівню його знань та освіти;

3) при формулюванні питань необхідно прагнути до того, щоб усі запитання викликали

Питання педагогіки

позитивну реакцію респондента і бажання дати повну і щирі відповідь;

4) організація та послідовність запитань повинні бути підпорядкованими одержанню найнеобхіднішої для дослідження інформації [3, с. 139].

4. *Спостереження* – найбільш розповсюджений метод, за допомогою якого вивчають педагогічні явища в різних умовах без втручання в їх перебіг. У нашому дослідженні спостереження використовувалася з метою констатації поведінкового аспекту комунікативної діяльності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу. При організації спостереження ми дотримувались таких етапів: а) визначення мети та завдань; б) вибір об'єкта; в) вибір способу, який забезпечує збір необхідної інформації; г) вибір способу реєстрації результатів (письмові записи, відеозапис, магнітофон); д) опрацювання та інтерпретація отриманої інформації. При фіксації спостережень враховували такі вимоги до ведення записів:

- запис повинен бути фактологічним, тобто записуються явища, які недопустимо замінювати узагальненою оцінкою або характеристикою;

- обов'язковість запису всієї ситуації, а не її фрагмента, тобто запис повинен включати опис фону, на якому відбуваються події;

- запис повинен відображати всі події, які стосуються висунутої гіпотези, в тому числі і такі, що їй протирічать [3, с. 126].

Після реалізації формувального експерименту здійснювався *аналіз* отриманих результатів, який включає опис, пояснення та передбачення-прогноз. Опис передбачав фіксацію отриманих наукових даних за результатами проведеного експерименту за допомогою спеціальної системи позначень. Пояснення полягає у розкритті змісту об'єкта дослідження на основі експериментальних даних. Передбачення-прогноз полягає у підтвердженні або відхиленні, або модифікації гіпотези.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Отже, досягти ефективних результатів експериментальної роботи можливо, якщо реалізувати педагогічні умови та основні компоненти моделі формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Лузан П.Г. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник / П.Г. Лузан, І.В. Сопівник, С.В. Виговська. – К. : ДАКККиМ, 2008. – 248 с.
3. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці : методологія, методи, програми, процедури : навч. посіб. / С.Д. Максименко. – К. : Наукова думка, 1998. – 226 с.
4. Манько В. М. Ступенева підготовка інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва / В. М. Манько, В. В. Іщенко. – К. : Наук.-метод. центр аграр. освіти, 2005. – 506 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.

R.B. Petrukh, the assistant of the Department

METHODS OF EXPERIMENTAL RESEARCH OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION ESTABLISHMENT

The article presents methods of experimental investigations of forming communicative competence of future teachers of higher agricultural education. In this paper, we experimentally tested the efficiency of methods of teaching conditions and major components model of communicative competence of future teachers of higher agricultural education. In addition, an important task experiment - to test the hypothesis that the success of the process of communicative competence of future teachers of higher agricultural education institutions may be provided with the help of special pedagogical conditions. Experimental work on the formation of the communicative competence of future teachers of higher agricultural education institutions included three phases diagnostic stage, main stage, comparative stage. In our experimental work we used such methods: analysis of the content of pedagogical documentation and performance, testing, questionnaire, observation.

Thus, to achieve effective results of experimental work is possible if implemented pedagogical conditions and basic components of the model of communicative competence of future teachers of future teachers of higher agricultural establishment.

Key words: communicative competence, communicative competence of the future teachers of higher educational establishment, experiment, criterion, hypothesis, index, methodology, model, pedagogical conditions, pedagogical impact.